

УДК 336.717

Гіряк В.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування**ДВНЗ «Університет банківської справи»
Львівського навчально-наукового інституту*

Путьківський Т.А.

*магістр з фінансів, банківської справи та страхування
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Львівського навчально-наукового інституту*

УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВ ЗА УМОВ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ АТ «ОЩАДБАНК»)

MANAGEMENT OF LIQUIDITY OF BANKS UNDER CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY (AS EXAMINATION JSC “OSCHADBANK”)

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто управління ліквідністю АТ «Ощадбанк» в умовах економічної нестабільності. Обґрунтовано необхідність врахування зарубіжного досвіду, проаналізовано основні відмінності в управлінні нормативами в різних країнах. Запропоновано сценарії антикризового управління ліквідністю АТ «Ощадбанк», розглянуто Базельські рекомендації в управлінні ліквідністю банків та АТ «Ощадбанк», а також запропоновано запровадити нові показники ліквідності, такі як коефіцієнт покриття ліквідності, коефіцієнт чистого стабільного фінансування, регламентація внутрішнього процесу оцінювання та управління ліквідністю і фондуванням.

Ключові слова: банк, ліквідність, економічна нестабільність, нормативи ліквідності, ризик ліквідності, антикризове управління, коефіцієнт покриття ліквідності, коефіцієнт чистого стабільного фінансування, регламентація внутрішнього процесу оцінювання та управління ліквідністю і фондуванням.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено управление ликвидностью АО «Сбербанк» в условиях экономической нестабильности. Обоснована необходимость учета зарубежного опыта, проанализированы основные отличия в управлении нормативами в разных странах. Предложены сценарии антикризисного управления ликвидностью АО «Ощадбанк», рассмотрены Базельские рекомендации в управлении ликвидностью банков и АО «Ощадбанк», а также предложено ввести новые показатели ликвидности, такие как коэффициент покрытия ликвидности, коэффициент чистого стабильного финансирования, регламентация внутреннего процесса оценивания и управления ликвидностью и фондированием.

Ключевые слова: банк, ликвидность, экономическая нестабильность, нормативы ликвидности, риск ликвидности, антикризисное управление, коэффициент покрытия ликвидности, коэффициент чистого стабильного финансирования, регламентация внутреннего процесса оценивания и управления ликвидностью и фондированием.

ANNOTATION

The article deals with liquidity management of JSC “Oschadbank” in the conditions of economic instability. The necessity of taking into account foreign experience is substantiated and the main differences in the management of norms in different countries are analyzed. The offered scenarios of crisis management of liquidity of JSC “Oschadbank”, the Basel recommendations on liquidity management of banks and JSC “Oschadbank” are considered, and also it is proposed to introduce new indicators of liquidity such as the ratio of liquidity coverage, the ratio of net stable financing, net stable funding ratio and internal liquidity adequacy assessment process.

Keywords: bank, liquidity, economic instability, liquidity ratios, liquidity risk, crisis management, liquidity coverage ratio, net stable funding ratio, internal liquidity adequacy assessment process.

Постановка проблеми. За сучасних складних макрофінансових умов в Україні відчуваються проблеми з ліквідністю банків. Посилення конкуренції між банками, зростання дефіциту банківських ресурсів, невизначеність економічного середовища, викликані загостренням геополітичної ситуації в країні, обумовлюють підвищену увагу банків до управління ліквідністю. Адже ліквідність є важливою системою характеристикою банку, що обумовлює його фінансову стійкість, надійність, спроможність розширювати обсяги активних операцій та протистояти негативним наслідкам кризових ситуацій.

Актуальність вибраної теми полягає в тому, що на сучасному етапі дотримання ліквідності та забезпечення її оптимального рівня є однією з важливих потреб діяльності банків, оскільки саме завдяки цьому банки здатні своєчасно виконувати свої зобов'язання за умови збереження прибутковості на достатньому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління ліквідністю банку – це складний багатофакторний процес, що передбачає не тільки мінімізацію ризику ліквідності, але й виконання основної мети діяльності, а саме отримання прибутку. Значний внесок у наукову і практичну діяльність банківських установ, пов'язану з управлінням та регулюванням ліквідності, зробили такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як В.В. Бабанов, І.А. Бланк, С.П. Вождов, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, О.І. Лаврушин, Б.Л. Луців, О.В. Молчанов, А.М. Мороз, П.С. Роуз, Ю.С. Серпенінова, Дж. Сінкі, В.С. Стельмах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Усі дослідження є цікавими та обґрунтованими, а за необхідності реалізації їх у безпосередній діяльності єдиною перепорою є необхідність визначення впливу інших факторів, що не можуть контролюватися повною мірою банківськими установами. Останніми десятиліттями фінансові ринки є

надзвичайно мінливими та динамічними, що зумовлено високою конкуренцією між учасниками таких ринків, розвитком передових технологій та переходу економік з індустріального до постіндустріального режиму. Центральною ланкою фінансових ринків виступають комерційні банківські установи. Головною метою функціонування цих фінансових установ є отримання прибутку та сприяння соціально-економічному розвитку не тільки окремих регіонів, але й держави загалом. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом перерозподілу капіталу, тобто залучення вільних грошових ресурсів та перерозподілу їх між регіонами та певними групами суспільства, де є необхідність у цих ресурсах. Однак в процесі банківської діяльності виникає проблема незбалансованості між сумами та строками залучених і розміщених ресурсів. Тобто виникають певні фінансові втрати, зумовлені низькою ліквідністю активів банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ліквідність банку забезпечується збалансованістю активів та пасивів та відповідністю строків розміщення активів до строків залучення пасивів згідно з банківським балансом [1, с. 7]. Ліквідність банківської установи визначається в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженій Постановою НБУ від 28 серпня 2001 року № 368. В цьому нормативному акті банківська ліквідність трактується як здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками та сумами погашення розміщених активів і строками й сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (видача кредитів та інші витрати) [2; 3; 4].

Дуже часто вітчизняні науковці трактують ліквідність банку як здатність банку розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Однак сучасна економічна думка визначає ліквідність банку не тільки як незбалансованість активів і пасивів, але й як здатність задовольняти потреби клієнтів у кредитних грошах. Отже, ліквідність банківської установи розглядається як здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання та готовність задовольняти потребу клієнтів в грошових коштах в необхідний для них час.

Нормативи ліквідності є складовою економічних нормативів діяльності банків, які перевіряють здатність банку забезпечити своєчасне

виконання своїх грошових зобов'язань внаслідок збалансованості строків та сум погашення розміщених активів і зобов'язань банку. Банківська діяльність пов'язана з ризиком ліквідності, оскільки однією з банківських функцій є строковий трансферт. У разі виникнення банківської паніки будь-який банк може збанкрутувати. Такій неплатоспроможності банку допоможе протистояти висока частка ліквідних активів. Високою ліквідністю відзначаються кошти в касі банку, на рахунках в НБУ та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти, наприклад боргові цінні папери з ліквідним вторинним ринком. Розглянемо нормативи ліквідності на прикладі державного АТ «Ощадбанк» та їх дотримання встановлених норм НБУ (табл. 1).

АТ «Ощадбанк» дотримується нормативів та відповідає нормам згідно з інструкцією про регулювання діяльності НБУ, тенденція у 2016 році вказує на зміцнення ліквідності АТ «Ощадбанк». Так, державне регулювання ліквідності банків можна розглядати на мікро- та макрорівнях і в комплексі. Національний банк України, здійснюючи регулювання ліквідності кожної банківської установи, впливає на ліквідність банківської системи загалом, і навпаки, впровадження грошово-кредитної політики, спрямованої на регулювання грошового ринку, впливає на управління ліквідністю кожного окремого банку [7, с. 110].

У процесі управління активами та зобов'язаннями для встановлення контролю над рівнем ризику відсоткової ставки оцінюється чутливість окремих статей та банківського балансу загалом до відсоткового ризику. Індикатором чутливості балансу до відсоткового ризику є показник гепу. На практиці цей термін інколи використовують для характеристики різниці («розриву») між певними показниками, співвідношення яких характеризується певною пропорційністю, збалансованістю. Наприклад, співвідношення між темпами приросту продуктивності праці та середньою заробітною платою.

Дані геп-аналізу АТ «Ощадбанк» відображено в табл. 2.

Табл. 2 показує, що АТ «Ощадбанк» займає гроші на тривалий термін і видає кредити на короткий термін. Негативний кумулятивний розрив (геп) показує зворотне, тобто організація фінансує довгострокові активи за допомогою короткострокових зобов'язань. Надлишок ліквідності означає, що наявні ліквідні кошти

Таблиця 1

Показники ліквідності АТ «Ощадбанк» за 2014–2016 роки [5; 6]

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Норматив миттєвої ліквідності (H_4)	78,00	35,51	60,53
Норматив поточної ліквідності (H_5)	60,20	77,67	104,70
Норматив короткострокової ліквідності (H_6)	62,50	68,31	95,29
Загальна ліквідність АТ «Ощадбанк»	26,3	9,9	16,8

Таблиця 2

Аналіз розриву (гепу) за 2013–2017 роки (тис. грн.) [5; 6]

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Активи	101 699 201	124 314 144	159 095 829	210 638 833
Зобов'язання	82 494 210	105 076 852	151 739 869	194 880 058
Розрив (геп)	19 204 991	19 237 292	7 355 960	15 758 775
Кумулятивний розрив (геп)	19 204 991	38 442 283	45 798 243	61 557 018

за обсягом перевищують їх використання, існує додатній розрив ліквідності. Така ситуація може негативно впливати на стан банку і економіки країни загалом, оскільки банк за таких умов не може ефективно розпоряджатися ресурсами, а змушений їх накопичувати.

У трансформаційні періоди економічного розвитку центральні банки рідко поглинають усю надлишкову ліквідність, щоб досягнути ринкового балансу. Поглинаючи надлишкову банківську ліквідність, НБУ обмежує грошову пропозицію з боку комерційних банків у вигляді позичок та інших інвестицій, що запобігає зростанню грошової маси, як наслідок, обмежує попит на товари й послуги, стримує зростання цін [8].

Таким чином, надлишкова ліквідність провокує підвищення процентних ставок по кредитах. Враховуючи вищевикладене, можемо припустити, що існує зворотний зв'язок між показниками ліквідності та величиною кредитів фізичних та юридичних осіб. Припускається, що чим більша ліквідність банку, тим більші процентні ставки по кредитах та менші обсяги кредитування.

Управління ліквідністю є передумовою довіри до банківської системи країни. Проблема ліквідності постає не лише на рівні одного банку, адже дефіцит ліквідності в одній банківській установі може відобразитися на усій системі загалом, тому практично в усіх країнах світу питанню управління ліквідністю приділяється велика увага як окремим комерційним банком, так і центральним банком країни.

У більшості країн світу не існує однакових показників оцінки ліквідності банку. Усі показники та методи управління ліквідністю змінюються від банку до банку. У закордонній практиці за ознакою ліквідності всі активи поділяються на:

- первинні резерви, до яких належать касова готівка і кошти на кореспондентському рахунку в центральному банку;
- вторинні резерви, до яких відносяться високоліквідні цінні папери, що призначені для продажу; цей вид активу доповнює первинний резерв у разі недостачі його ліквідних засобів;
- позички та інші цінні папери, ліквідність яких нижча, ніж у попередніх двох видах активів.

Для ефективного управління ліквідністю закордонна практика виробила певні вимоги до структури активів. Оптимальними для забезпечення стабільності, ліквідності і платоспроможності банку в різних країнах вважаються такі норми окремих видів активів.

- 1) Сполучені Штати Америки:
 - первинні резерви (стосовно депозитів) – не менше 5–10%;
 - первинні і вторинні резерви (стосовно депозитів) – не менше 10–15%;
 - позички (стосовно активів) – не більше 65%;
- 2) Японія:
 - ліквідні активи (первинні і вторинні резерви) стосовно депозитів – 30%;
- 3) Франція:
 - ліквідні активи (активи з терміном погашення в найближчі 30 днів) стосовно зобов'язань до запитання і терміном погашення в найближчі 30 днів – 100% [9, с. 27];
 - співвідношення суми активів, розміщених строком на 3 місяці, і суми депозитів до повернення, строкових депозитів та інших ресурсів, залучених на 3 місяці, – не менше 60% [10, с. 23].

Під час управління ліквідністю на основі дотримання визначеного співвідношення в активах і пасивах за кордоном використовується метод закріплення окремих пасивів залежно від їх строковості за визначеними статтями активів з огляду на їх ліквідність [11, с. 96].

В певних розвинених країнах світу, наприклад у США, управління ризиком ґрунтується на визначенні недостачі або надлишку ліквідності. Для цього усю суму активів за певний період порівнюють із сумою пасивів відповідного періоду, дефіцит або надлишок ліквідності визначають за періодами і наростаючим підсумком. Наступним етапом аналізу є зіставлення суми дефіциту чи надлишку з граничним рівнем, що визначив банк. Тобто йдеться про геп-аналіз, який використовується комерційними банками України для управління ризиком ліквідності [10, с. 23].

Беручи до уваги те, що метод коефіцієнтів є одним з основних методів управління ліквідністю комерційного банку, який використовують не лише самі банки в цілях регулювання, але й центральні банки країн світу у формі встановлення обов'язкових економічних нормативів, приділимо увагу саме закордонному досвіду управління ліквідністю за допомогою коефіцієнтів.

Цей метод є встановленням деяких кількісних співвідношень статей активу і пасиву балансу. В одних країнах ці співвідношення встановлюють центральні банки, в інших – комерційні банки. Обсяг показників ліквідності в різних країнах неоднаковий. Наприклад, Національний

банк України розробив одинадцять нормативів, що є обов'язковими до виконання, тоді як російський Центробанк запровадив чотирнадцять нормативів, чотири з яких є нормативами ліквідності. В іноземних країнах наглядові органи або не встановлюють обов'язковий до виконання обсяг цих показників, як, наприклад, у Сполучених Штатах Америки, або визначають лише незначну кількість показників, як, наприклад, у Франції, Японії, Англії, Німеччині.

Упорядкована за допомогою інструкцій та певних літературних джерел система показників ліквідності деяких країн світу наведена в табл. 3.

Варто звернути увагу на те, що Центральний банк Франції не зобов'язує усі установи дотримуватись однакового коефіцієнта. Кожен банк у певному конкретному випадку може задовольнятися обчисленим коефіцієнтом, а лише в разі потреби впливати відповідним чином на інші установи [12, с. 412].

Банківські установи деяких країн не обмежуються лише нормативними показниками ліквідності, адже для власних потреб вони можуть розраховувати інші показники ліквідності балансу банку. Наприклад, у Великій Британії для аналізу та контролю за своєю діяльністю комерційні банки розраховують такі показники ліквідності, за якими немає необхідності звітувати. Вони обчислюються як співвідношення суми активів до суми зобов'язань зі строком розміщення активів і погашення зобов'язань до одного та до шести місяців.

У Сполучених Штатах Америки досвід оцінювання ліквідності комерційними банками є напрочуд цікавим. Центральний банк США не вимагає від комерційних банків чіткого дотримання встановлених законодавством нормативів ліквідності. Одним із завдань, що постає перед керівництвом самих банківських установ, є розробка та підтримка системи показників ліквідності.

Нині в американській практиці не передбачено обов'язкових формул оцінки ліквідності різноманітних банків. Під час проведення аналізу ліквідності методи змінюються залежно від ринку, на якому функціонує банк, типу або виду комерційного банку, змісту і різноманіття банківських продуктів та послуг [13; 14, с. 173].

Для підтримання ліквідності вагоме значення має розвиток міжбанківського ринку кредитів.

Обсяг залучених позик, отриманих в інших банках, зокрема кредитів, отриманих в центральному банку, поділяють на загальний обсяг залучених ресурсів. Під час розрахунку цього показника аналізують частоту, умови та причини запозичення, обсяг сплачених процентів. Тривале використання коштів, запозичених з міжбанківського ринку для покриття зобов'язань банку, свідчить про його ліквідну нестабільність. Усі вітчизняні комерційні банки повинні мати деякий нормативний документ, який би регулював виконання обов'язків щодо наявності в організації ліквідних активів та контролю за ризиком ліквідності.

Таблиця 3

Нормативи ліквідності банків, що застосовуються в окремих країнах світу [12]

Країна	Показник	Розрахунок показника	Нормативне значення, %
Росія	Норматив миттєвої ліквідності	Співвідношення суми високоліквідних активів та суми зобов'язань по рахунках до запитання.	Щоденно ≥ 15
	Норматив поточної ліквідності	Співвідношення суми ліквідних активів та суми зобов'язань по рахунках до запитання і на термін до 30 днів.	Щомісячно ≥ 50
	Норматив довгостроково ліквідності	Співвідношення кредитних вимог банку з терміном погашення понад 365 днів та власного капіталу банку і зобов'язань банку з терміном до дати погашення понад 365 днів.	Щомісячно ≤ 120
Франція	Норматив ліквідності	Співвідношення активів, розміщених терміном до 3 місяців, та депозитів до запитання, строкових депозитів та інших коштів, залучених на 3 місяці.	Щоквартально > 60
Великобританія	Норматив ліквідності	Співвідношення готівкових коштів, залишків на рахунку Ностро, депозитів до запитання і терміном на один день, цінних паперів та придатних до переобліку векселів та залучених коштів.	Щомісячно $> 12,5$
Німеччина	Норматив короткострокової ліквідності	Співвідношення короткострокових і середньострокових вкладень (до 4 років) та залучених ресурсів до 4 років і ощадних вкладів.	Щомісячно 100
	Норматив довгострокової ліквідності	Співвідношення довгострокових активів терміном розміщення понад 4 років та залучених коштів терміном понад 4 років.	Щомісячно 100
Японія	Норматив ліквідності	Співвідношення суми коштів на коррахунку в Центральному банку та в касі, державних цінних паперів і загальної суми залучених депозитів.	> 30

Необхідно зазначити, що в практиці українських банків серед методів аналізу ліквідності геп-аналіз, тобто метод розривів між термінами погашення активів та пасивів, є одним із найголовніших [4].

Показники ліквідності в різних країнах світу варіюються також за методологією обчислення. Залежно від банківських систем, фінансових ринків та загального економічного розвитку в різних країнах застосовують різні граничні значення та норми показників ліквідності. З поданих вище таблиць можна зробити висновок, що кількість економічних нормативів ліквідності в країнах з розвинутою економікою та стабільною банківською системою обмежена і становить один-два показники.

Якщо ж порівнювати економічні нормативи ліквідності України та Росії, то можна сказати, що однаковим в розмірі граничного значення способом розрахунку є лише норматив миттєвої ліквідності. Він характеризує рівень захисту банку від ризику одночасної вимоги клієнтами своїх коштів та є одним з найважливіших показників у системі економічних нормативів ліквідності. Щодо нормативу поточної ліквідності, то тут різниця полягає лише в розмірі: в Росії допустимою нормою вважається 50%, в Україні – 40%; за способом розрахунку цей норматив є майже ідентичним у двох країнах. Інші ж вітчизняні нормативи не мають подібних собі серед російських за методикою розрахунку.

До української банківської практики щодо управління ліквідністю комерційних банків з використанням методу коефіцієнтів, беручи до уваги досвід економічно розвинутих країн, внесемо певні зміни, які передбачають заходи імплементації законодавства ЄС щодо посилення вимог до платоспроможності та ліквідності учасників фінансового сектору, а саме запровадження нових показників ліквідності (згідно з CRD IV (Capital requirements directive)/CRR (Capital requirements regulation (EU))).

1) LCR (Liquidity coverage ratio) – коефіцієнт покриття ліквідності:

$$\frac{\text{високоякісні ліквідні активи (необтяжені)}}{\text{(відтоки за зобов'язаннями-надходження за працюючими активами)}} \geq 100\%. \quad (1)$$

До високоліквідних активів відносяться грошові кошти; резерви в центральних банках; цінні папери, емітентами яких є центральні банки та уряди, Банк міжнародних розрахунків, Міжнародний валютний фонд, Єврокомісія, міжнародні банки розвитку.

Чистий відтік коштів в найближчі 30 днів визначається як сумарний відтік грошових коштів за мінусом сумарного поступлення грошових коштів відповідно до стресових сценаріїв в рамках досліджуваного періоду.

Впровадження цього показника планується у 2018 році, що дасть змогу забезпечити надійний рівень ліквідності банків в короткостроковому періоді шляхом створення буфера високоліквідних ресурсів (утримання необтяжених

ВЛА в обсязі, який не менше, ніж очікуваний чистий відтік коштів), які повинні забезпечити діяльність банку за умов стресу протягом одного місяця.

2) NSFR (Net stable funding ratio) – коефіцієнт чистого стабільного фінансування:

$$\frac{\text{доступний обсяг стабільного фінансування (пасиви)}}{\text{необхідний обсяг стабільного фінансування (активи)}} \geq 100\%. \quad (2)$$

Наявний обсяг стабільних джерел фінансування визначається як сума таких компонентів, як капітал; привілейовані акції зі строком погашення в один рік і більше; зобов'язання зі строком погашення в один рік і більше; частина стабільних безстрокових або строкових депозитів строком погашення менше одного року, які не будуть відкликани вкладниками з банку протягом тривалого часу в разі виникнення стресових ситуацій.

Необхідний обсяг стабільного фінансування розраховується як сума вартості наявних активів, помножених на встановлений коефіцієнт необхідного стабільного фінансування (RSF), який відповідає кожному виду активів, плюс обсяг позабалансових статей, помножених на відповідний коефіцієнт RSF. Більш ліквідні активи отримують більш нижчий коефіцієнт, ніж менш ліквідні активи.

Впровадження цього показника планується у 2019 році, що дасть змогу забезпечити стійкість в довгостроковому періоді шляхом створення додаткових стимулів для банків щодо залучення додаткового фінансування з більш надійних джерел на постійній структурній основі.

3) Щодо здійснення банками внутрішньої оцінки достатності рівня ліквідності використовується ІЛААР (Internal Liquidity Adequacy Assessment Process) – регламентація внутрішнього процесу оцінювання та управління ліквідністю і фондуванням (запровадження 2020 року).

На нашу думку, в Україні для внутрішнього аналізу комерційні банки повинні використовувати останній показник, а перші два із зазначених потрібно включити до нормативних.

Рівень ризику визначається за допомогою бальної оцінки (від 1 до 4) таких основних аспектів діяльності банку:

- аналіз та оцінка бізнес-моделі;
- оцінка корпоративного управління та системи внутрішнього контролю (CG);
- оцінка ризику капіталу, а саме кредитного, ринкових, процентного, операційного, достатності його для їх покриття (CAP);
- оцінка ризиків ліквідності та фондування, потреб в ліквідності (LIQ);
- оцінка ризиків групи та бенефіціара.

Подібні зміни допомогли б чітко визначити оцінку ліквідності балансу комерційного банку як для регулювання з боку Національного банку України, так і для прийняття певних управлінських рішень в банківських організаціях.

Також необхідно виділити основні принципи ефективного управління ліквідністю в банків-

ських установах, які розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду. Ці принципи, відповідно до напрямів організації управління ліквідністю комерційного банку, поділені на вісім груп, до яких належать такі.

1) Розробка структури управління ліквідністю:

– кожен банк повинен мати погоджену стратегію повсякденного управління ліквідністю, яка має застосовуватись в усій організації;

– банківська Рада Директорів повинна схвалити цю стратегію та важливі положення, що відносяться до управління ліквідністю; правління також має забезпечити, щоб вище керівництво робило необхідні кроки для моніторингу та контролю ризику ліквідності; правління має бути регулярно інформованим про ситуацію з ліквідністю у банку та негайно, якщо є будь-які матеріальні зміни в поточній або очікуваній ліквідності банку;

– кожен банк повинен мати управлінську структуру для ефективного здійснення стратегії ліквідності, яка має включати постійне залучення членів вищого керівництва, яке повинне забезпечити те, що ліквідність ефективно управляється, а також встановлені відповідні положення та процедури для контролю та обмеження ризику ліквідності; банки мають встановити та регулярно переглядати ліміти на розмір своїх позицій ліквідності за відповідні періоди;

– банк повинен мати адекватні інформаційні системи для вимірювання, контролю та звітування ризику ліквідності. Звіти повинні своєчасно надаватись раді директорів банку, вищому керівництву та іншим відповідним працівникам.

2) Вимірювання та моніторинг чистих потреб у фінансуванні:

– кожен банк повинен встановити процес постійного вимірювання та моніторингу чистих потреб у фінансуванні;

– банк повинен аналізувати ліквідність, застосовуючи різноманітні сценарії «як, що, коли»;

– банк має часто переглядати свої припущення, що застосовувались під час управління ліквідністю для того, щоб з'ясувати, чи залишаються вони ще правильними.

3) Управління доступом до ринку:

– кожен банк має періодично переглядати свої зусилля щодо встановлення та підтримки відношень з володарями зобов'язань, щодо підтримки диверсифікації зобов'язань та зусиль стосовно забезпечення своєї спроможності надавати активи.

4) Антикризове планування:

– банк повинен мати антикризові плани, що розглядатимуть стратегію владнання криз ліквідності та містять процедури вирішення проблеми недостатності грошових потоків у непередбачених ситуаціях.

5) Управління ліквідністю іноземної валюти:

– кожен банк повинен мати систему вимірювання, моніторингу та контролю своїх

валютних позицій в основних валютах, з якими він активно працює; додатково до вимірювання своїх загальних потреб ліквідності іноземної валюти та прийнятної відкритої валютної позиції банк також повинен провести окремих аналіз своєї стратегії для кожної валюти окремо;

– банк повинен, якщо це прийнятне, встановити та регулярно переглядати граничні значення розміру невідповідності своїх грошових потоків (відкритої валютної позиції) за певний період для всіх іноземних валют разом, а також для кожної значної окремої валюти, з якими він працює.

6) Внутрішній контроль управління ризиком ліквідності:

– кожен банк повинен мати адекватну систему внутрішнього контролю над процесом управління ризиком ліквідності; фундаментальний компонент внутрішньої системи контролю включає регулярні незалежні перевірки та оцінки ефективності системи, а якщо необхідно, забезпечення відповідних виправлень чи покращень до процесу здійснення внутрішнього контролю; результати таких перевірок мають надаватись наглядовим органам.

7) Роль публічного розкриття інформації для покращення ліквідності:

– кожен банк, щоб керувати тим, як сприймається громадськістю організація, її ефективність, повинен мати механізм для забезпечення відповідного рівня розкриття інформації про банк.

8) Роль працівників банківського нагляду:

– працівники банківського нагляду повинні проводити незалежну оцінку банківських стратегій, політики, процедур та принципів, що відносяться до управління ліквідністю; вони повинні вимагати, щоб банк мав ефективну систему для вимірювання, моніторингу та контролю ризику ліквідності; працівники банківського нагляду повинні отримувати від кожного банку достатню та своєчасну інформацію для оцінки рівня ризику ліквідності та мають забезпечити, щоб банк мав відповідні плани виходу з кризи під час зниження ліквідності.

Тобто для ефективного управління ліквідністю комерційні банки повинні використовувати рекомендації Базельського комітету щодо максимального балансування строків погашення активів і пасивів, а також постійного контролю за іншими ризиками, що притаманні банківській діяльності, які можуть привести до втрати банком своєї ліквідності.

Ефективність управління ліквідністю за кризових умов значною мірою залежить від завчасної підготовленості, можливої лише в разі розробки деталізованого реалістичного плану антикризових заходів, що забезпечується попереднім проведенням аналітичних процедур у контексті фінансової складової плану заходів антикризового управління ліквідністю банку. До них відносяться такі:

- оцінка характеру кризи ліквідності та її інтенсивності;
- оцінка потенційного дефіциту ліквідності через проведення стрес-тестування;
- визначення обсягу первинних та вторинних резервів ліквідності, наявних в банку, та оцінка їх достатності;
- оцінка обсягу доступної купівельної ліквідності із зовнішніх джерел, аналіз її достатності для покриття дефіциту ліквідності;
- визначення обсягу доступного фінансування акціонерами банку.

На основі цього будується план заходів за кожним окремим сценарієм кризи ліквідності. Визначається обсяг ресурсів, що планується залучати за окремими доступними зовнішніми джерелами з урахуванням наявних у банку резервів ліквідності та витрат на їх мобілізацію.

Залежно від впливу кризових подій на діяльність АТ «Ощадбанку», на нашу думку, Комітет з управління активами та пасивами повинен приймати рішення щодо вжиття антикризових заходів або введення стану антикризового управління за такими запропонованими сценаріями.

Стан антикризового управління ліквідністю за сценарієм 1 – стан підвищеної готовності. Антикризових заходів за цим сценарієм вживається в разі, коли виникла загроза кризи ліквідності, близької до системної, яка безпосередньо не впливає на діяльність Банку.

Антикризові заходи за сценарієм 1 характеризуються посиленням моніторингу банківського ринку та фінансового стану банків, зокрема контрагентів. В рамках цього сценарію можливе обмеження операцій з окремими контрагентами/фінансовими інструментами.

Стан антикризового управління ліквідністю за сценарієм 2 – стан антикризового управління в разі виникнення кризи ліквідності, близької до системної, або системної кризи ліквідності, яка суттєво впливає на діяльність Банку.

Антикризові заходи за сценарієм 2 характеризуються визначенням джерел ліквідних коштів, проведенням операцій з мобілізації ліквідних коштів, впровадженням лімітів та регламентів щодо управління ліквідністю, обмеження окремих операцій/витрат тощо.

У вищезазначених сценаріях антикризові заходи повинні забезпечити:

- посилений моніторинг та аналіз міжбанківського ринку щодо вартості та обсягів можливого фінансування;
- моніторинг та аналіз фінансового стану банків-контрагентів та ідентифікацію банків, які мають суттєві проблеми з ліквідністю;
- посилення моніторингу та контролю встановлених лімітів і обмежень з ризику ліквідності;
- встановлення нових лімітів (обмежень), регламентів/процедур щодо ризику ліквідності на визначений період;
- встановлення особливого режиму формування та надання звітності з ліквідності;

– визначення обсягу та пулу фінансових інструментів, які можуть бути надані як забезпечення під час рефінансування на міжбанківському ринку;

– розгляд можливості використання інших інструментів міжбанківського фінансового ринку для забезпечення поточної ліквідності Банку (операції РЕПО з корпоративними цінними паперами, ресурсного СВОПу з НБУ або банками тощо);

– обмеження окремих операцій/витрат;

– оперативне регулювання обсягів готівкових коштів в системі Банку;

– перенесення термінів фінансування діючих кредитів та кредитних ліній юридичних та фізичних осіб (за якими відсутні суттєві фінансові санкції по відношенню до Банку в разі перенесення термінів) на більш пізній термін продаж активів.

Як показав досвід діяльності банків у період кризи, найбільше постраждали саме ті банки, які розробляли план заходів з антикризового управління ліквідністю банку в момент її настання, нехтуючи превентивним характером цього інструмента. Хоча регулятор і вимагає від банків наявність плану заходів з антикризового управління ліквідністю банку, але АТ «Ощадбанк» має лише декларативний характер, оскільки реалізація їх за умов кризи не відповідає вимогам реальності. Для того щоб підготуватися завчасно до можливих кризових подій, необхідно розробити найбільш повний план заходів з антикризового управління ліквідністю банку з урахуванням сценаріїв розвитку кризи ліквідності та потенційних збитків.

Висновки. Для усунення проблем і підвищення ефективності управління ліквідністю АТ «Ощадбанку» за умов економічної нестабільності необхідно, по-перше, враховувати зарубіжний досвід; по-друге, менеджери з управління ліквідністю повинні контролювати діяльність усіх відділів банку, що відповідають за використання і залучення засобів, а також координувати свою діяльність з роботою цих відділів; по-третє, менеджери з управління ліквідністю повинні передбачати (якщо це можливо), коли найбільш великі вкладники та користувачі кредитів банку планують зняти кошти з рахунку чи, навпаки, збільшити вклади. Це дає змогу керуючим планувати свої дії в разі виникнення дефіциту або надлишку ліквідних активів. По-четверте, менеджери з управління ліквідністю в співробітництві з вищим керівництвом і керівниками відділів повинні бути упевнені в пріоритетності цілей управління ліквідними засобами. Управління ліквідністю сьогодні є пріоритетним напрямом в банківському менеджменті і маркетингу. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність розробки науково обґрунтованого, комплексного підходу до управління ліквідністю банку з урахуванням відповідних сценаріїв.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ковальчук Т.Т., Коваль М.М. Ліквідність комерційних банків: навчальний посібник. Київ: Знання, 1996. 120 с.
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01&check=4>.
3. Дем'яненко А.Л., Меченко В.Ю. Підвищення ефективності управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2012_1/part1/54.pdf.
4. Стельмах В.С., Міщенко В.І., Крилова В.В. та ін. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання та нагляду. Науково-аналітичні матеріали. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70689>.
5. Квартальна фінансова звітність 2017 року // АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/about>.
6. Аналітичні дані рейтингового агентства «Рюрік». URL: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>.
7. Серпенінова Ю.С. Розвиток державного регулювання ліквідності банків. Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». 2009. № 8 (37). С. 110–113.
8. Конопатська Л.В., Раєвський К.Є. Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи. Вісник Національного банку України. 2010. № 2. С. 125–128.
9. Кузнецова Л.Г., Кутузова Н.В. Платежеспособность и ликвидность: уточнение понятий. Деньги и кредит. 2008. № 8. С. 26–29.
10. Галицька Е.М., Висоцька Л.В. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків. Банківська справа. 2002. № 2. С. 19–25.
11. Гурій Г.М. Удосконалення державного регулювання банківської діяльності в контексті збереження фінансової безпеки України. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/21_5/272_Pur.pdf.
12. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навчальний посібник. Київ: Знання, 2006. 463 с.
13. Лаптев С.М., Денисенко М.П., Кабанов В.Г., Любунь О.С. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід): навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 320 с.
14. Процедура Антикризисного управління АТ «Ощадбанк» у разі виникнення системної або близької до системної кризи ліквідності: Постанова Правління АТ «Ощадбанк» від 27 лютого 2013 року № 111.